

Újművészet

www.uj-muveszet.hu

2007. április • XVIII. évf. 4. szám

**A befejezetlen palota
Közép-Európa centrumban
Apokalipszis itt
Hova tűnt egy nemzedék?
Időtlenység klasszikus mértékkel mérve**

HU ISSN 08662185

2.18000

ára

635 Ft

A befejezetlen palota

Nemes Marcell és a Palazzo Venier dei Leoni a Canal Grandén¹

A Palazzo Venier dei Leoni a Canal Grande partján áll Velence Dorsoduro városrészében, közvetlenül az Accademia hídja után, szemben a Palazzo Corner della Ca' Grandával (ma a Prefettura székhelye), a Santa Maria della Salute és az Accademia között.² A palota máig befejezetlen épület; a velenceiek „palazzo non finito”-nak hívják. Lorenzo Boschetto (Giorgio Massari tanítványa) tervei alapján 1749-ben kezdték el építeni. Ez a palota az építész egyetlen ismert velencei épülete a San Barnaba-templomon kívül.³ A palota építkezése a földszinten abbamaradt, s ez egy hosszú, alacsony, isztriai kőből épült homlokzatot eredményezett, mely megszakítja a paloták sorát a Canal Grandén.

Lorenzo Boschettiről keveset tudunk. Építész, vízvezeték-szerelő, mérnök és matematikus volt, s 1709 és 1772 között működött Velencében. A ránk maradt megrendelések ismeretében állíthatjuk, hogy elismert építész lehetett a velencei polgárság körében. 1749 és 1772 között a San Barnaba-templom újjáépítését vezeti. A templom sok elemében a S. Maria del Rosario (ismertebb nevén „dei gesuati”) templomra emlékeztet, melyet mestere, Massari épített újjá a XVIII. század első felében.

1749-ből két metszet maradt ránk, melyeken Giorgio Fossati metsző és építész a Palazzo Venier dei Leoni terveit ábrázolta: „Pianta e alzato del nobiliss. Palaggio umiliato a S.S.E.E. il sig. Nicolò Proc. Di S. M. et sig. Girolamo Fratelli Venier dal dottor Lorenzo Boschetti arch. L'anno 1749.” Egy, a palotát ábrázoló famodell is ránk maradt a velencei Correr Múzeumban. A palota elkészült része inkább hasonlít ehhez a modellhez, mint a metszetekhez. De az utóbbiak is érdekesek számunkra. Az alaprajzon egy széles „entrata” szeli ketté a palotát, melynek közepén ovális udvar áll. A modellen ez az udvar a Sansovinót idéző, klasszikus négyzet alaprajzú udvarrá

válík. Ez a módosítás jelzi Boschetti törekvését a velencei hagyomány követésére a tételrendezésben és a szobakiosztásban. A Canal Grandéra néző homlokzat a metszet szerint hagyománykövető lett volna, s emlékeztetett volna – főként a felsőbb szinteken – Longhena épületeire. Megvalósulás esetén nagyon impozáns, a Grassi-palotához – melyet Massari ugyanazokban az években tervezett, nem tagadva Sansovino és Longhena örökségét – hasonló épület lett volna. A nagyra törő tervben felismerhető egy-egy kapu a víz és a szárazföld felől.⁴ A Canal Grandéra néző főhomlokzat a túlparton álló Palazzo Corner della Ca' Grandának jelentett volna ellensúlyt a földszinti hármás árkádívvel, melyet mára borostyán futott be.⁵ A Fondamenta Venier (a szárazföld) felől udvar fogadja a belépőt, majd fákkal beültetett kertbe érkezünk, mely valódi ritkaságnak számít Velencében.⁶

Nem ismertek a körülmények, melyek a palota építésének félbehagyására kényszerítették a Venier családot. Valószínűleg anyagi okai lehettek, vagy – ahogy mások gondolják – a szemközti palotát birtokló nagy hatalmú Corner család léphetett közbe, félve, nehogy az új palota felülmúlja az övéket. Az is elképzelhető, hogy a 20. század elején lerombolt szomszédos gótikus palota gyenge alapozása miatt nem lehetett folytatni az építkezést. A munkálatok még lassan haladtak 1797-ig, amikor a francia megszállást követően végleg abbamaradtak.

Az sem tudható biztosan, honnan származik a palota oroszlánokra utaló neve. Egyesek azt tartják, hogy a kertben egy szelíd oroszlánt tartottak kutyákkal 1763-ban, mások szerint a homlokzatot a víz szintje fölött kevéssel díszítő oroszlánfejekből származik az elnevezés. Nem felejtjük el természetesen azt sem, hogy Szent Márk oroszlánja Velence szimbóluma, és a motívum megtalálható a Canal Grande mentén álló számos palota homlokzatán.

A Venier család az antik római Aurelia nemzetségből (ehhez tartozott Valerianus és Gallienus császár) származtatta magát, és egyike Velence legősibb családjainak. A család

Nemes Marcell, 1931,
müncheni műteremfotó

összesen tizennyolc, a Szent Márk-bazilika ügyeiben eljáró prokurátort és három dózsét adott Velencének: Antonio Venier (dózsé, 1382–1400), Francesco Venier (dózsé, 1554–56) és Sebastiano Venier (dózsé, 1577–78).⁷ A Venier család különböző ágai számos palotát birtokoltak Velencében.

A XX. század első felében két híres asszony is birtokolta a palotát. 1910 és 1920 között Luisa Casati márkinő (1881–1957), Gabriele D’Annunzio műzsája,⁸ maga is költő, bohém életet folytató nagyvilági asszony, Boldinia Troubetzkoy, Man Ray és Augustus John számos portréjának modellje birtokolta a palotát.⁹ A márkinő fekete-fehér és arany színekre festette a falakat. Gyémánt nyakörves majmokat tartott – míg mások szerint leopárdokat, amint ezt egy fénykép is igazolja, mely éjszakai ünnepséget ábrázol, központban a leopárddal, a Szent Márk téri harangtoronnyal a háttérben.¹⁰ Az asszony római villájából fekete és fehér márványból készült padlómozaikot hozatott Velencébe, és évente egyszer saját ünnepsége számára lezáratta a Szent Márk teret. A márkinő 1957-ben egyszobás lakásban halt meg Knightsbridge-ben, miután negyvenmillió dolláros adósságot halmozott fel.

Mielőtt Peggy Guggenheim megvásárolta volna, Diana Castlerosse vicomtesse birtokolta a palotát. A vicomtesse 1936-ban vásárolta az épületet a párizsi Kléber ingatlanirodától,¹¹ helyrehozatta, majd egy év időtartamra Douglas Fairbanks Jr.-ra hagyta. Ezek után német, angol, majd amerikai csapatok laktak a palotában a második világháború idején. Diana Castlerosse-ra Derek Hill festő úgy emlékezik vissza, mint „egyike a legsikkesebb és legvonzóbb személyeknek, akik valaha éltek”. Liberty stílusú stukkóval borítottatta a falakat, és hat fekete márvány kádat csináltatott. Lady Castlerosse szerepel – férfialakú formálva – Lord Berners *The Girls of Radcliff Hall* című kulcsregényében (1937).

1948 végén Peggy Guggenheim vásárolta meg az épületet Castlerosse viszkontessa örökségi végrehajtójától, Gordon George di Ubaurice Henrytől, s a palota ma a világ egyik legjelentősebb modern és kortárs művészeti gyűjteményének székhelye.¹²

De térjünk vissza a palota történetéhez. Mi történt az 1920-as években? Kinek a figyelmét vonzotta magához ez a különleges tulajdonosokban nem szűkölködő épület. Giulio Lorenzetti 1926-ban megjelent Velence-útikönyvében a következő szűkszavú megjegyzés olvasható: „Palazzo Venier dei Leoni, di recente acquistato dal dott. Nemes di Monaco”.¹³ Ez az adat mindeddig elkerülte a palota történetével foglalkozó kutatók figyelmét, mint ahogy senki sem vizsgálta meg a velencei Földhivatalban és a Velence Városi Történeti Levéltárban őrzött dokumentumokat sem. A Conservatoria Registri Immobiliari-ban őrzött adásvételi szerződés ötödik paragrafusában szerint Dr. Cav. Uff. Levi Ugo 1920. április 26-án vásárolta meg a palotát Luisa Casati márkinőtől.¹⁴ Levi Ugo 1924. június 23-án adta el az ingatlant az akkor már Münchenben élő báró Nemes Marcellnek.¹⁵ Nemes Marcell 1930. szeptember 20-án eladta a

palotát Louis Giraud-nak, a párizsi Kléber ingatlaniroda képviselőjének azzal a feltétellel, hogy amennyiben 1931. május 1-ig Nemes vissza tudná fizetni a vételárat hétszázalékos kamattal, s az ingatlaniroda minden addig felmerülő költségét, visszanyerné a palota birtoklási jogát.¹⁶ Amint tudjuk, erre már nem kerülhetett sor, mert Nemes Marcell 1930. október végén elhunyt Budapesten.

Mint ismeretes, Nemes Marcell, az 1866-ban Jánoshalmán született zsidó származású szénkereskedő néhány év alatt a világ legismertebb

Canal Grande a Palazzo Venier dei Leonival

műgyűjtői közé emelkedett El Greco, Goya, a francia impresszionisták és holland „kismesterek” festményeit tartalmazó gyűjteményével. 1918-tól Münchenben élt, de hazájával nem szakadtak meg kapcsolatai. Az évek során több mint félszáz festménnyel (például: El Greco Bűnbánó Magdolnájával 1921-ben) gyarapította a Budapesti Szépművészeti Múzeum anyagát, s ő szerezte meg Drezdából és ajándékozta a magyar államnak Mátyóki Ádám II. Rákóczi Ferencet ábrázoló arcképét 1925-ben. Ösztöndíjat juttatott tehetséges magyar festőnövendékeknek,¹⁷ s jelentős része volt a kecskeméti múzeum megalapításában.¹⁸ Maga is festett; műveiből 1933-ban az Ernst Múzeumban rendeztek hagyatéki kiállítást.

Milyen lehetett a velencei palota, amikor Nemes Marcell megvásárolta? Bizonyára nem volt lakható állapotban, mert már 1925-ben építési engedélyt kért az épület helyreállítására, melyet a Velencei Műemléki Felügyelőség

teljes egészében jóváhagyott.¹⁹ Az Archivio Storico Comune di Veneziaában őrzött dokumentáció lehetővé teszi, hogy fogalmat alkossunk a palota akkori állapotáról: „az épület jelenleg romos állapotban van, főként ami a tetőzetet illeti”; a kert „a hosszú elhanyagolás miatt elvadult”. Ezzel az indoklással kérelmezte Nemes az építészeti helyrehozatalnak, a tető megjavításának és a kert rendbetételének engedélyezését. Az engedélyezéshez mellékelt rajzok tanúsítják a palota helyrehozatalának sürgősségét és fontosságát.

Mint a források tanúsítják, 1924 és 1930 között a velencei Palazzo Venier dei Leoni nem kevésbé érdekes személyiség tulajdonát képezte, mint Luisa Casati márkinő (1910–1920) és Diana Castlerosse vicomtesse (1936–1948): báró Nemes Marcell műgyűjtő. Az eddig ismeretlen dokumentumok újabb adalékkal járulnak hozzá Velence és Magyarország sok évszázados kapcsolattörténetéhez.²⁰

Jegyzetek:

- 2005 októberében Németh István, a Budapesti Szépművészeti Múzeum főmuzeológusa kért meg Nemes Marcellt és a velencei Palazzo Venier dei Leoni közti feltételezett kapcsolat felkutatására. Nagyon köszönöm Németh Istvánnak, hogy felhívta figyelmemet a témára és segítette kutatásaimat. Köszönöm Giuliana Nesinek, az Archivio Storico del Comune di Venezia munkatársának és Albert Greggionak, a Conservatoria Registri Immobiliari munkatársának a kutatásban nyújtott segítséget és tanácsokat.
- Az új házszámítás szerint: 701. A régi házszámítás szerint: 594. A S. M. del Rosario plébániához tartozik. Az utcanév: Calle S. Cristoforo. Megfelel az alábbi ingatlanak: „Casa. Regia Città di Venezia, Sestiere di Dorsoduro”. *Elenco dei Numeri Anagrafici appartenenti a questo Sestiere secondo la fissata nuova confinazione*. Venezia, 1841, 27.
- G. A. Meschini: *Itinéraire de la ville de Venise*. Venezia, 1819, 291; Giuseppe Tassini: *Curiosità veneziane*. Venezia, 1915, 58; Giulio Lorenzetti: *Venezia e il suo estuario*. Venezia-Milano-Roma-Firenze, 1926, 537, 592; Lina Livian: *Notizied'arte tratte dai notatori e dagli annali del n. h. Pietro Gradenigo (1748-1774)*. Venezia, 1942, 3, 100; Elena Bassi: *Architettura del Sei e Settecento a Venezia*. Napoli, 1962, 335, 338, 343; *Mostra storica della laguna veneta*. Venezia, 1970, 159; Elena Bassi: Lorenzo Boschetti. In: *Dizionario Biografico degli Italiani XIII*, 1971, 185; *Guida d'Italia del Touring Club Italiano Venezia*. Milano, 1985, 415, 436.
- Paolo Morachiello: *Il Settecento. L'architettura*. In: *Storia di Venezia, L'arte*, II. (Szerk. Rodolfo Pallucchini), Enciclopedia Treccani, Roma, 1995, 208.
- Jacopo Sansovino tervezte, s 1553-56 között épült. Giandomenico Romanelli: *Ca' Corner della Ca' Grand: architettura e committenza nella Venezia del Cinquecento*. Venezia, 1993.
- Cristiana Moldi-Ravenna – Tudy Sammartini: *Giardini segreti a Venezia*. Venezia, 1963, 64, 73, 109.
- Alessandro Magnaguti: Venier. In: *Enciclopedia storico-nobiliare italiana*. Szerk. Vittorio Spreti, VI, Milano 1932, 848–851; Giuseppe Tassini: *Curiosità veneziane*. Venezia 1936, (első kiadás 1863), 732–733.
- Gabriele D'Annunzio: *Notturmo*. 1916. D'Annunzio regényében Corének nevezve felemlégeti a márkinőt, és a Palazzo Venier dei Leoniban rendezett ünnepeket.
- Infinite Variety: *The Life and Legend of the Marchesa Casati*. New York, 1999.
- Alvise Zorzi: *Canal Grande*. Milano, 1991, 380–382.
- Conservatoria Registri Immobiliari, registro generale n. 7024, particolare n. 4350.
- Conservatoria Registri Immobiliari, registro generale n. 5130, particolare n. 4605. Peggy Guggenheim: *Out of this century; Mostra di scultura contemporanea presentata da Peggy Guggenheim*, settembre 1949. Venezia, 1949; Nicolas Calas: *La collezione d'arte moderna di Peggy Guggenheim*. Torino, 1967; P. B. Karole: *Peggy Guggenheim. A Celebration*. New York, 1998, 77.
- Giulio Lorenzetti: Venezia e il suo estuario. Venezia-Milano-Roma-Firenze 1926, 592. Nemes velencei palotájának létét említik: Wilhelm Uhde: *Von Bismarck bis Picasso*. Zürich 1938, 153; Hubert Wilm: *Madonnen Engel Sterne*. Wien-Bad Bocklet-Zürich 1952, 116.
- Adásvételi szerződés. Conservatoria Registri Immobiliari, registro generale n. 3222, particolare n. 2431.
- Adásvételi szerződés. Conservatoria Registri Immobiliari, registro generale n. 3222, particolare n. 2431. 1908-ban Nemes Marcellt műgyűjtői tevékenységéért a király „jánoshalmi” előnévvel nemessé és királyi tanácsossá emelte. Megkapta a francia becsületrend tisztikeresztjét is.
- Adásvételi szerződés hatodik cikkelye. Conservatoria Registri Immobiliari, registro generale n. 1231, particolare n. 850.
- Például: Ráfael Győző Viktor, 1921; Patkó Károly, 1923; Rozgonyi László, 1926; Jeges Ernő, 1931.
- Sümei György: i.m., 1975, 275–304.
- Építkezési munkákra vonatkozó dokumentumok az Archivio Storico Comune di Venezia-ban: Fasc. 1921/25 IX/2/6 prot. 39672/1925 (busta 1320/2).
- A velencei magyar kapcsolatokról lásd: Tombor, Tibor, *Il Veneto – L'Ungheria – L'Adriatico. I millenari legami storici artistici e umani veneto-ungheresi*, Venezia, 1989.